

אוצר החכמה

הרב חזקיהו יוסף כהן

רב משחטת "עוף-ברכה" - אשדוד
שע"י רשת צרכניות "ברכת-הארץ"

[1997]

אוצר החכמה

[1997]

תמצית השאלות והבירורים שנתעוררו לאחרונה בנוגע לטהרת העופות והביצים בימינו

בעזה"י מוצש"ק פרשת ויצא, אור ל' כסלו שנת תשנ"ט

לתועלת העניין נסכם בקצרה את השאלות והבירורים שעוררנו לאחרונה לגבי טהרת ה"עופות" וה"ביצים" — ולהדגיש בזאת כי כל האופנים המבוארים בזה אינם רק בתאוריה בעלמא, אלא דברים שנוכחתי בהם במציאות בשטח, ונראה שבימינו כל אלו הפרטים נוגעים הלכה למעשה.

הנזכרים. כמו"כ מתברר; שהיתה זו אך תקופה קצרה בלבד כאשר הובאו עופות אלו במיוחד לשם כך מחו"ל — מחמת מחסור שהיה אז בעופות, וגם בזה הזן החרדים לדבר ה' החמירו אז שלא לאכלם.

האם מיקרי 'קבלת-מסורת' באופן זה — למרות שבפוסקים [עוד מלפני כ- 200 שנה] מובא שלא לאכלם. בפרט שאם נתיר בזה הזן, הלוא בעקבות זאת יש לנו להתיר גם את כל שאר העופות שהיו שוחטים שם כמו 'ברבורים' ו'שלווים' וכל כה"ג.

ג] מהחזו"א [יו"ד; סי' י"א, סק"ה] משמע שכהיום לא ניתן לקבוע מסורת חדשה: מהו לגבי סברת ה'ערוגות-הבושם' [הובא בדרכ"ט סי' פ"ב ס"ק כ"ו — בדבר ה"אינדיק"]; דעוף שהוא שכיח ומתגדל בביתנו לאלפים ורובבות, ומכירין אנו בו טובא שאינו דורס, אין בו חובת מסורת. האם באופן כללי

א. "מסורת" בתרגולים המשונים

בנוגע לזני התרגולים שצווארם אדום ועורם מנוצות — ובפרט אותם זנים שמאדימים בעת כעס או התרגשות, לאחר מכן כשנרגעים מלבינים חזרה [שלא כמקובל אצל כלל בעלי החיים שמאבדים את הצבע בעת כזאת], שהאודם מתפשט אז גם על כל חלק התחתון של גוף התרגול;

א] למנהגו דפרשינן מ'תרגולים-המשונים'; האם מיקרי 'תרגול-משונה' לענין זה, כאשר השינוי קיים גם בגוף התרגול.

ב] לגבי מה שהתפרסם שבשוק מחנה-יהודה בירושלים שחטו בעבר את זה הזן, מתברר¹; שלא מדובר בזה הזן, מדובר בעופות שצווארם אכן היה ערום מנוצות, אך צבע עור הצוואר היה רק נוטה לאדום — במפורש לא כדם ממש, כמו"כ היה הצבע יציב ולא מתחלף — כמו בעופות

1. מצו"ב חלק ממכתב שאלה להרב חיים חזן שליט"א שוב דמחנה יהודה ותשובתו הרמתי.

ב] לגבי תרגולי הפט" שבימינו, שכולם הינם בני אותה האם הנזכרת — שצווארה ערום מנוצות ומאדים בעת התרגשות:

א. מה הדין של אותם הצאצאים שצווארם ערום רק חלקית ב"ומה להאם, כאשר גם צבע האדום אינו עובר בדרך כלל [כי זהו חוק ב'טבע התורשה', שצבע ה'בהיר' יגבר על ה'כהה'], האם מיקרי נדמה להאם [בשו"ת מהרש"ג בסי' קס"ט — משנת תרס"ד, פסק בכה"ג; שלא לעשות מזה צעקה, אך גם לא לשחטם. אך יש לציין דשם איירי כשלא נעשה הדבר בידי אדם].

ב. היות שבתקופה זו; הצוואר ערום רק מב' צידיו — מימין ומשמאל, ונוצות העורף מחפות בארכן עליהם [וניכר ביותר כשיסובב העוף את ראשו או כשנוצותיו רטובות], האם מיקרי שינוי בכה"ג.

ג. מהחזו"א [יו"ד; סי' י"ג ס"ק י"א, ובסי' י"ד ס"ק י"ב] משמע; שאם האם היא זאת המשונה, להפורשים מ'התרגולים-המשונים', הצאצאים אסורים גם בדליכא בהם שום שינוי בדומה להאם [והגם דמשמע שם; דמעיקר הדין סגי בגס"ט, אך לענין זה לא משמע דחילק כן. דהא לדבריו כאשר האם היא זאת ה'משונה' ואין בצאצאים שום שינוי בדומה לה, הרי זו אותה רמה — גם לגבי שינויים בעלמא [דהא לא איירי משינויים של 'סימני-סומאה'], בדיוק כמו כשהאב הוא זו; ה'משונה' והצאצאים יש בהם אותם שינויים בדומה לו, שבכה"ג כתב ד'אסורים-ל'עולם' הגם דאית בהו גס"ט], ובניד"ד האם היא זאת ה'משונה'.

ד. לפי מה שנתבאר עתה מדברי החזו"א; לא נדע מה נעשה. כאשר גם

ניתן בימינו לקבוע מסורת מכח זה, או בניד"ד אם יעיד אדם גדול מאחינו הספרדים — הרגילים בזה העוף — שאינו דורס [יעויין בדרכ"ת; סי' פ"ב, ס"ק ל"ו-ל"ז].

ד] בכל הדורות היו נוהגים לפרוש מאלו העופות המעופפים, מפאת היותם 'עופות בר'; מהו לגבי אותן תרגולות-מעופפות, שמבלי שנדע הרגילו אותנו לאכול מ'ביציהן'.

כמו"כ מה דין אותם 'תרגולי-בר' שהם 'אוכלי-בשר' [-לא מבושל] בצורה מאוד פרועה ובולטת — ביחס לשאר תרגולים [שגם הם מנקרים פה ושם בבשר חבריהם המוטל מת לפנייהם, אך לאכול ממש אינם אוכלים רק בשר מבושל].

ב. זוז"ג — בידי אדם

א] הדין לגבי כל אחד מג' אופני ההרכבות הנהוגים אצל העופות; א'. 'הכלאה טבעית' — המתחדשת בכל עת. ב'. החדרת גנים מן שונה בגוף חי. ג'. החדרת גנים מן שונה לזרע [- כאשר ה'גנים' בחלקם מופקדים; על אברים, או נפח בשר, וכדו'. ובחלקם רק על דברים שאינם משמעותיים, כמו: גובה רגליים, צבע, וכדומה].

בימינו כפי הנראה [- כמעט בבירור מוחלט]; את ההתחלה של הזן מרכיבים ע"י 'הזרעה מלאכותית', בזרע שהוחדרו בו 'גנים' מסומנים לפי הצורך [שיטה זו קלה ומבטיחה יותר משיטת ה'הכלאה הטבעית' או החדרת ה'גנים' לגוף חי]. לאחר מכן כדי להגדיל את התפוקה ברמה-מסחרית, נעשית ההכלאה בין הטובים שבהם בצורה טבעית המועדפת מכל הבחינות.

ידענו בבירור גמור, שכל 'תרנגולי-הפטם' נעשו בהם הרכבות מכל סוגי 'התרנגולים-המשונים' [ואת זאת יש לציין שתמיד האם היא ה'משונה', שכן בעופות, האם היא בעיקר הקובעת לגבי תכונות ה'תורשה'], כך שגם בדליכא שום סימן ושינוי בצאצאים הדבר לכאורה אינו לכתחלה.

ג] מאחר והחקלאים מחדשים בכל עת מינים חדשים — הדומים, האם מקרי 'מין-חדש' עכ"פ לגבי כל שינוי שיימצא בהם, דהא לא ידענו מאיזה מינים הם מורכבים.

ד] לאחרונה הכליאו החקלאים את אחד מזני הפטם הנזכרים [שכאמור הם צאצאי אותה האם שצווארה מאדים וערום מנוצות], עם אותה האם — שחלק מבני אותו המין נמצאו כאשר הם 'חולקים-אבצעותיהם' [ברוב המקרים הם 'חלקו-אבצעותיהם' מפעם לפעם, רק בזן אחד [או תת זו] נמצא בהם אחד בודד ש'חלק-אבצעותיו' בכל עת], מה דין עופות אלו.

ג. בהגדרת דין 'דורס' בעופות

א] תרנגול שבאמצע אכילתו עיכב את המאכל ברגלו כדי שלא ינוד; מה דינו, ודין כל בני אותו המין [מהט"ז ומהמשב"ז בסק"ב, וכן מהזבחי צדק בסק"ז, משמע לכאורה; דאפשר לסמוך בזה על המתירים]

ב] תרנגול שאוכל מבשר חבירו מיד לאחר השחיטה — בעודו חי ומפרפר, מה דינו ודין שאר בני מינו.

ג] תרנגול שאוכל מבשר בני מינו כשהם חולים או חלשים — בעודם חיים, מה דינו ודין שאר בני מינו.

חשוב לציין שוב שכל אלו הדוגמאות הוכחו כקיימים באופן מציאותי בשטח.

ד. בהגדרת דין 'חולק-אבצעותיו'

א] מה דין עוף שפעמים 'חולק-אבצעותיו' ופעמים לא;

א. מדברי הש"ך והשפ"ד בסק"ח, משמע לכאורה; דגם בעוף שיש בו גס"ט, אם עושה כן מידי פעם, דינו כ'חולק-ודאי' לכל דבר.

ב. הרבה עופות טמאים, 'חולקין-אבצעותיהם' רק לפרקים.

ג. מסקנת רוב הראשונים, דהסיפא של ר"א ב"צ, דעוף שאינו 'חולק-אבצעותיו' טהור, הוה רק 'ספק-טהור'; וא"כ איך יבוא ה'ספק' ויוציא מכח ה'ודאי' כשאנו רואים שמדי פעם הוא 'חולק-אבצעותיו'. מה גם שפעולה זו של 'חלוקת-האבצעות' — שלוש לכאן ואחת לכאן איננה סתירה כלל וכלל לפעולת 'חלוקת-האבצעות' — 'שתים לכאן ושתים לכאן', דהא הרבה עופות שנפסק להלכה שהם דורסים אינם 'חולקין אבצעותיהם' כלל וכלל.

ד. עוף ה'תוכי' אכן 'חולק-אבצעותיו' באופן מתמיד, אך לעומת זאת; 1. אינו דורס. 2. אינו אוכל בשר [אא"כ הוא מבושל], רק קטניות. 3. יש לו זפק וקורקנו נקלף. כך שלכאורה אי אפשר להביא ממנו ראיה, ש'חולק אבצעותיו' מיקרי רק כשעושה כן באופן מתמיד. מה גם שה'תוכי' [-שלא כמו בשאר עופות טמאים] אינו מסוגל במציאות לקמט אבצעותיו באופן של 'ג' לכאן וא' לכאן', ואולי הוה בריה שנבראה בה האופן מבלי שיהיה לזה כל קשר ל'טבע הדריסה', דדוקא כאשר באופן רגיל הוא 'חולק' — 'ג' לכאן וא'

0234567

ה. בהגדרת הדין "מותחין לו משיחה"

א] כשמעמידין אותו ע"ג ו'חוט' וניכר שהעוף נתון ללחץ מיוחד הסובבים אותו, האם אפשר להביא ראיה מבדיקה כזו.

ב] כשמעצמו נעמד ע"ג ה'חוט'; האם צריך ה'חוט' להיות 'מתוח' מאד, או שאם אנו רואים שהעוף נתלה ע"ג זה ה'חוט' פעם אחר פעם באופן הנזכר, הרי ו'מתחלה קא מייטב בדעתיה דיכול לעמוד ע"ג אותו ה'חוט' ב'ציבות'.

וממה שפסק הב"ח דה'חולק-אבצעותיו' בסתמא הוה רק 'ספק-טמא': משמע לכאורה; שדוקא ה'אי-ציבות' שקיימת ע"ג ה'חוט', היא ההוכחה והמבחן לאותה 'שעת-אמת' של ה'דריסה', שנס אז הוא אינו עומד ב'ציבות' כאשר המאבק בין ה'דורס' ל'נדרס' בעיצומו. וכזאת אנו גם למדים לכאורה, ממה שאנו רואים מפשיטות לשון הפוסקים; שה'חוט' עויף מ'מוט' לענין זה.

ג] עוף שנעמד ע"ג ה'חוט' כשהוא 'חולק-אבצעותיו' בב' רגליו, ומיד שינה תנוחת רגליו כשל 'עוף-טהור'; האם שייך בכלל להגדיר עמידה כזאת כ'חולק-אבצעותיו' ב'מקרה' — המבואר בדברי החת"ס הנ"ל, או דהוה כאילו נפל דרס דבכל אופן לא מיקרי 'דריסה' (יעוין סי' נ"ז, ס"ז).

ו. בדעת הש"ך — לגבי "מסורת בטעות"

בדעת הש"ך בסי' פ"ב טק"ו; דמין שנמצא ש'חולק-אבצעותיו', בטלה המסורת מכל המין, דקבלה בטעות הוא;

לכאן' וכשמעמידין אותו ע"ג ה'חוט' הוא 'חולק' — 'ב' לכאן וב' לכאן', בזה קאמר ר"א ב"צ דמוכח דמטבע ה'דריסה' קאתי.

0234567

ה. מדברי החת"ס (בסי' ע"ד) משמע דאף אם 'חלק אבצעותיו' ב'מקרה' ממש די בזה כדי לאוסרו [דרך בכה"ג יובן מה שהקשה בשביל מה נצרך למתוח ה'חוט'], וכ"ש כשמדי פעם הוא 'חולק' כן.

0234567

ב] בד"כ 'חלוקת-האבצעות' אצל העופות נעשית באופן שתמיד ב' האמצעיות לעבר צד הקידמי, וב' הצדדיות לעבר צד האחורי [וכן הוא בעוף ה'תוכי', אלא שכבר הזכרנו דאפשר שאין להביא ממנו ראיה]. האם ניתן ללמוד מכך שרק בכה"ג מיקרי 'חולק אבצעותיו', או דבכל גווני הוה 'סימן-טומאה', וכדמשמע מפשיטות לשון הגמרא והפוסקים דכל ש'חולק-אבצעותיו' — ב' לכאן וב' לכאן הוה סימן טומאה [יעוין בפירוש המשניות להרמב"ם; דהוה כאילו תופס דבר בידו, וא"כ ליכא נפקותא בזה]. וכבר ראיתי עוף [הנקרא בלשונם — "פורפיריה"] שבאופן קבוע הוא תופס את מאכלו רק בין ה'אצבע-יתירה' להסמוכה לה וכך הוא אוכל, כך שנראה שאופן תפיסת המאכל בין האצבעות אינו קבוע בכל העופות בשוה, ולדינא אפשר דליכא בזה שום נפקותא.

ג] עוף ש'חולק-אבצעותיו' רק ברגל אחת, מה דינו. ולכאורה בזה אהני לן מה דנקטה המשנה (חולין נ"ט). בלשון: 'החולק את רגליו', דמשמע דוקא ב'ב'-רגלים' [הגם דרש"י פירש שם דקאי על 'אבצעות-הרגליים']. וכן אנו רואים הרבה תרנגולים שעושין כן.

רש"י שם היה זה רק 'סימן-דריסה' — יעויין שם) אסרו את המין כולו].

ג] מה הדין בזה לגבי אותן ה'תרנגולות-המוצלבות' שמביציהן אנו אוכלין [ב'מטילות' ישנו עוד סוג תרנגולים הנקראים: "רוקים" [עופות מאוד גדולים] " אשר ביציהן — שאינן משוכחות כ"כ בטעמן, מיועדות רק לתעשיה כמאפיות וכדו'], שמיעוט מהן נמצאו כאשר מידי פעם הם 'חולקין-אצבעותיהם' ע"ג 'חוט-החשמל' המתוח לאורך הלול [רק בזו אחד מאותו 'אב-טיפוס', נמצא עוף אחד בודד ש'חולק אבצעותיו' בכל עת], ולא ידוע לנו כרגע אם מקור התופעה היא באותו 'אב-טיפוס' המקורי, או שהיא תוצאה של הכלאה באחד מה'תת-זנים' או מה'תת-תת-זנים' של אותו 'אב-טיפוס' המקורי.

ולהדגיש בזאת כי במין זה נצפו גם כל התופעות הנזכרות; א. התנהגותם כ'עופות בר' לכל דבר; במעופם, בפחדם מפני הבריות, בשגם הם אוכלי בשר. ב. בעיני ראיתי בבית השחיטה כאשר אחד מהם — בעודו אוכל, עיכב את המאכל ברגלו כדי שלא ינוד. ג. כמו גם את התופעה הנזכרת; שהיה החמד אוכל בבשר חבירו מיד לאחר השחיטה — בעודו חי ומפרפר.

א] לכאורה נתכוין להורות בזה גם באופן שרק חלק מזה^{החכמה} המין 'חלק-אצבעותיו', ד'אשתכח' משמע ב'מקרה' — דומיא דהאי 'תרנגולתא-דאגמא' (חולין ס"ב:) — יעויין מזה בדברי חמודות בפא"ט ס"ק שי"ט], דלדעת כמה מהראשונים בדקו מתחלה שאינה דורסת [ומדברי ה'חגורת-שמואל' — המפרש על ה'לבוש' ^{אורח החכמה} 1234567] (ה'לבוש' הוא אחד מהמקורות של הש"ך לדין זה) משמע לכאורה בפשיטות, דהכונה בזה; אפילו באופן שרק אחד בודד מכל המין 'חלק' כנזכר; ואם כן מה הדין כשנמצא רק אחד — או אחדים מהם ש'חלקו-אצבעותיהם, האם השאר אסורים באכילה מן ה'ודאי' או מן ה'ספק'.

ב] האם ניתן לחלק ולומר אצל 'חריג' היוצא מן הטהורים; שאם ה'חריגה' היא שחסר לו מהגס"ט, אמרינן אז ד'בעל-מום' הוא. אבל אם ה'חריגה' היא בזה שנמצא כשהוא 'חולק-אבצעותיו' — המורה על 'טבע-הדריסה', דנפסול אז את המין כולו [לדעת הש"ך], דכל מה שנוגע ל'טבע' הוא ענין משפחתי ולא שייך להגדיר זאת כ'מום' — עכ"פ לגבי דין מסורת [לכאורה כך אפשר אולי לדייק מתוס' נדה (נ'):] [בפירוש הראשון], דשם נתבאר; דה'זכר' נאסר כי לא היו לו 'סימני-טהרה', ונאסר כל בודד רק מחמת דגביל מעפרא. לעומת זאת אצל ה'נקבה', מיד כשראו ש'דרסה' (ולפירוש